

การพัฒนาการสอนในระดับอุดมศึกษา

ไพฑูรย์ สินดารัตน์

ความจำเป็นในการพัฒนาการสอน

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

สถาบันอุดมศึกษาเป็นสถาบันสังคมอย่างหนึ่งที่สังคมตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่สอน วิจัย และบริการด้านต่างๆ ให้แก่ชุมชนที่สถาบันนั้นๆ ตั้งอยู่ โดยเหตุนี้สถาบันอุดมศึกษา จึงต้องตอบสนองต่อความต้องการของสังคม ปรับปรุงและพัฒนาให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงที่มีผลโดยตรงต่อการดำเนินงานของสถาบันอุดมศึกษาเอง ตัวอย่างของต่างประเทศก็เห็นได้ชัดเจน

มหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกายุคแรกตั้งใหม่ๆ คือวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ก็ตั้งขึ้นโดยเลียนแบบมหาวิทยาลัยในประเทศอังกฤษ อันได้แก่ อ็อกฟอร์ด และเคมบริดจ์ เพราะสังคมอเมริกาในยุคนั้นเพิ่งย้ายมาจากอังกฤษใหม่ๆ ก็อยากให้มีมหาวิทยาลัยเหมือนที่มีในอังกฤษ แต่เมื่อสังคมอเมริกาเปลี่ยนแปลงไปมีลักษณะเฉพาะของตนเองมากขึ้น ลักษณะของมหาวิทยาลัยก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยเพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะของสังคม ตัวอย่างของแนวคิด และวิธีการของมหาวิทยาลัยที่ปรับปรุงเพื่อสังคมอเมริกันโดยเฉพาะก็คือวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยที่เรียกว่า *Lard-Erant*¹ ที่ให้ทุกรัฐจัดที่สำหรับสถาบันอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมเป็นต้น ในปัจจุบันรูปแบบของสังคมอเมริกันเปลี่ยนแปลงไปมาก การเรียนการสอนย่อมจะต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย

มหาวิทยาลัยไทยเมื่อแรกตั้งนั้นก็เห็นชัดเจนว่ามีจุดมุ่งหมายเพื่อจะผลิตบุคคลให้ทำงานราชการ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาประเทศ ความรู้ความสามารถในทางราชการที่ต้องการก็คือการปรับปรุงบ้านเมืองอย่างฝรั่ง เนื้อหาและวิธีการสอนจึงเป็นเรื่องของการให้รู้ ให้เข้าใจตามอย่างฝรั่งเป็นสำคัญ เมื่อสังคมไทยเปลี่ยนไปในลักษณะที่ต้องการการแก้ปัญหาค้ำด้วยตัวเองพึ่งตนเองมากขึ้นเช่นนี้ เราควรจะตั้งพัฒนาแนวคิดและวิธีการของเราเองให้มากขึ้น การเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษาจึงควรจะพัฒนา และปรับปรุงให้สอดคล้องกันทั้งนี้รวมไปถึงการผลิตบัณฑิตเพื่อวงการอื่น ๆ และคุณสมบัติอื่น ๆ เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมในยุคนี้ด้วย

ความก้าวหน้าทางวิชาการ

ควบคู่ไปกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมก็คือ ความก้าวหน้าของวิชาการที่ดำเนินไปอย่างรวดเร็วและอย่างกว้างขวาง ตัวอย่างของอเมริกาอีกเช่นกันที่เห็นชัดเจนเฉพาะในปี 1965 มหาวิทยาลัยหลัก ๆ มีวิชาที่เปิดสอนแตกต่างกันไปตามแต่ละมหาวิทยาลัยมีอยู่ระหว่าง 2495 ถึง 5975 วิชา^๕ ในประเทศไทยเอง เฉพาะจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งมีอยู่ประมาณ 120 ภาควิชา เฉลี่ยภาควิชาละ 20 วิชา ก็กว่า 2000 วิชาเข้าไปแล้วในแต่ละวิชายังมีรายละเอียดปลีกย่อยอีกมากมาย

ในด้านของความลึกซึ้งก็เช่นเดียวกัน แต่ละวิชาแต่ละหัวข้อก็มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมากขึ้น วารสารทางวิชาการต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นและแต่ละเล่มก็มีเนื้อหาเฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้น การที่คนใดคนหนึ่งจะรู้ไปหมดทุกด้านและทุกเรื่องจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากหรือเกือบจะเป็นไปไม่ได้เลย

โดยเหตุนี้การเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาที่จะให้ทันกับความก้าวหน้าทางวิชาการนั้น ครูจะเป็นผู้บอกเสียคนเดียว หรือเป็นผู้รู้เสียคนเดียวจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นไปไม่ได้อีกต่อไป เช่นเดียวกับการที่จะให้ผู้เขียนจดท่อง และจำสิ่งต่าง ๆ ได้มากมายนั้นจะเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ในเมื่อสิ่งที่ ท่อง จด และจำนั้น เพียงชั่วเวลาอันสั้นก็จะล้าสมัยไปเสียแล้ว แต่อาจารย์ผู้สอนจะไม่มีบทบาทเลย

หรือจะมีบทบาทในทำนองสรุปแนวคิด (Concept) ให้สิ่งเหล่านี้ควรจะต้องมีการประเมินวิเคราะห์ และพัฒนาต่อไป

ความต้องการใหม่ๆ ของผู้เรียน

การพิจารณาความต้องการใหม่ๆ ของผู้เรียนนั้น อาจพิจารณาได้เป็น 2 ลักษณะ ในลักษณะแรก มีผู้เรียนกลุ่มใหม่ๆ เกิดขึ้น เช่นผู้เรียนในเวลาเย็น ผู้เรียนที่ทำงานแล้ว ผู้ที่เรียนอยู่กับบ้าน เป็นต้น อีกลักษณะหนึ่งคือผู้เรียนที่เรียนอยู่ปรกติ แต่มีแนวคิดมีความสนใจและค่านิยมใหม่เกิดขึ้น เช่น ความสนใจต่อสังคม ความต้องการการมีงานทำ เหล่านี้เป็นต้น

ความต้องการในลักษณะแรกคือมีผู้เรียนกลุ่มใหม่ๆ เกิดขึ้นนั้นในประเทศไทย เรายังมีไม่ชัดเจนนัก เพราะระบบยังไม่เปิดให้ เราเคยมีการเรียนการสอนภาคสมทบ ซึ่งผู้เรียนจะเป็นอีกกลุ่มหนึ่งแต่ก็ได้เลิกไปแล้วที่เห็นได้ชัดขณะนี้ คือผู้เรียนในสถาบันที่มีระบบพิเศษแตกต่างไปจากสถาบันอื่นๆ คือ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ซึ่งในสถาบันทั้งสองก็ได้ปรับปรุงและพัฒนาการสอนแตกต่างไปจากที่เป็นอยู่เดิมอยู่แล้ว

ส่วนอีกลักษณะหนึ่งคือผู้เรียนในกลุ่มเดิมที่มีอายุอยู่ระหว่าง 18-22 ปี จบมัธยมศึกษาปีที่ 5 หรือเทียบเท่าเหล่านี้ ในปัจจุบันมีความต้องการใหม่ๆ เกิดขึ้น ความต้องการใหม่ๆ นี้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในสังคมนั่นเอง

ความต้องการใหม่ๆ ที่อาจกล่าวได้อย่างกว้างขวางจากประสบการณ์ของผู้เรียนคือ ประการแรก ต้องการการเรียนการสอนที่มีหลายๆ แบบ เพราะพินความรู้และความสนใจในบางครั้งรวมถึงความสามารถที่แตกต่างกัน เพราะระบบการรับเข้าเปิดโอกาสกว้างขวางขึ้น โดยการให้โควตากับมหาวิทยาลัยในต่างจังหวัด หรือวิทยาลัยครูกระจายการรับเข้าไปตามจังหวัดต่างๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ผู้เรียนยังต้องการที่จะให้การเรียนการสอนเปิดโอกาสให้กว้างเพื่อจะเลือกเรียนได้หลายสาขาหลายวิชา ด้วยวิธีการต่างๆ กันมากขึ้น เพราะการเรียนเพียงสาขาเดียว ทำให้โอกาสในการเลือกอาชีพจำกัดลงด้วย

ในขณะเดียวกันผู้เรียนรุ่นใหม่ ๆ ก็มีความรู้สึกและสำนึกต่อสังคมมากยิ่งขึ้น เพราะสภาพปัญหาในสังคมปรากฏชัดเจนและรุนแรงยิ่งขึ้น

ความต้องการและการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้นำไปสู่ความจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาให้เหมาะสมและทันสมัยอยู่เสมอ

ความก้าวหน้าทางวิชาการศึกษา

หลักวิชาทางการศึกษาแต่เดิมนั้นเป็นไปในรูปของข้อคิดเห็น หรือทฤษฎีเกินไป ในระยะหลังได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมและใช้ประโยชน์มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้ต่างๆ ได้รับความสนใจในหมู่ผู้อยู่ในวงการอุดมศึกษา มากขึ้น ทำให้การเรียนการสอนได้รับการพัฒนาไปทีละน้อยและมากขึ้นในปัจจุบัน

นอกเหนือจากทฤษฎีการเรียนรู้แล้ว กระบวนการในการสอนนับตั้งแต่การเตรียมการสอน การจัดทำประมวลการสอนรายวิชา การเลือกวิธีสอน การประเมินผล ซึ่งหลักทางครุศาสตร์ก็ได้รับความสนใจและนำไปประยุกต์ใช้ ในระดับอุดมศึกษาได้ดีขึ้น

ในขณะเดียวกับผลการศึกษาค้นคว้าในส่วนที่เกี่ยวกับการอุดมศึกษาในฐานะที่เป็นศาสตร์สาขาหนึ่งก็ได้รับการพัฒนามากยิ่งขึ้น และสามารถนำไปใช้เพื่อการพัฒนา อุดมศึกษาได้มากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของลักษณะผู้เรียนระดับอุดมศึกษา จิตวิทยาการ เรียนรู้ของผู้ใหญ่ เทคนิคและวิธีการสอนต่างๆ เป็นต้น

นอกเหนือจากนั้นวิชาการเดิมๆ ที่ใช้เพื่อเพิ่มคุณภาพของการสอน เช่น การมีผู้ช่วยสอน การรับอาจารย์ผู้สอน หรือการเพิ่มเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ ให้มากขึ้น นั้นก็มักจะได้ผลไม่เต็มที่เพราะเครื่องมือซับซ้อนเกินไป อาจารย์สนใจแต่งงานวิจัย ผู้ช่วยสอนสนใจแต่การเรียนของตนเอง เป็นต้น

ด้วยเหตุต่าง ๆ เหล่านี้เองจึงเป็นความจำเป็นที่ผู้สอนในระดับอุดมศึกษาควร จะได้มีการพัฒนาการสอนของตนเองอยู่เป็นประจำและสถาบันอุดมศึกษาก็ควรจะถือเป็น หน้าที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพการสอน

ขอบเขตของการพัฒนาการสอน

ลักษณะภารกิจของอาจารย์โดยทั่วไป

ถึงแม้ว่าภารกิจโดยทั่วไปของสถาบันอุดมศึกษาจะมีอยู่ 3 ประการใหญ่ ๆ คือ การสอน การวิจัย และการบริการชุมชน ก็ตาม แต่ภารกิจของผู้สอนระดับอุดมศึกษา ก็มีได้จำกัดอยู่เพียง 3 ประการเท่านั้น ยังคงมีภารกิจอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้นไปอีกหลายประการ

ในรายงานของคณะกรรมการการสอนในระดับอุดมศึกษาของ American Council on Education เรื่องนโยบายและการดำเนินงานเกี่ยวกับการประเมินคณาจารย์ของ สหรัฐฯ ได้จำแนกงานต่างๆ ของคณาจารย์ไว้หลายประการด้วยกัน งานที่สำคัญและเด่น ๆ คือการสอนในห้องเรียน การให้คำปรึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา การให้คำปรึกษานักเรียน เกียรตินิยม งานวิจัย การเขียนตำรา บทความ การให้บริการชุมชน การเป็นที่ปรึกษาให้ กับหน่วยงานภายนอก กิจกรรมสมาคมวิชาชีพ การให้คำปรึกษานักเรียน งานกรรมการ ความสามารถส่วนตัวอื่น ๆ เป็นต้น⁷ แต่เมื่อประเมินความสำคัญของงานทุกอย่างแล้ว สถาบันอุดมศึกษาทุกรูปแบบ รวมทั้งวิทยาลัยศิลปศาสตร์ วิทยาลัยครู วิทยาลัยอาชีวศึกษา วิทยาลัยชุมชน มหาวิทยาลัยของรัฐ และของเอกชน ต่างก็ให้ความสำคัญแก่ การสอนในห้องเรียนเป็นอันดับที่ 1 ทั้งสิ้น ส่วนอีก 4 อันดับเด่น ๆ นั้นอยู่ในเรื่อง การให้คำปรึกษานิสิต การวิจัย การเขียนตำรา บทความ และความสามารถเฉพาะตัว⁸

การสำรวจลักษณะหน้าที่และปริมาณงานของอาจารย์ประจำในจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยโดยหน่วยวิจัยสถาบันของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี 2519 ได้แยกลักษณะ งานของอาจารย์ออกเป็น 10 ประเภท คือ งานสอนในจุฬาฯ งานสอนภายนอก งานอาจารย์ ที่ปรึกษา งานพัฒนาหลักสูตร งานวิชาการที่เป็นโครงการเฉพาะ ได้แก่การวิจัยและ

เขียนตำรา งานเสริมสร้างวิชาการและวิชาชีพ งานกิจการนิสิต งานบริหารและธุรการ งานกรรมการ งานบริการชุมชน⁹

ในบรรคางานหลัก 10 ประเภทนี้ ปรากฏว่างานที่อาจารย์ทำและใช้เวลาต่อสัปดาห์มากที่สุด คือ งานสอนรายวิชาตามที่กำหนดไว้ เฉลี่ยแล้วกว่าครึ่งของเวลาทั้งหมด ในหนึ่งสัปดาห์ รองลงไปก็คือ งานเสริมสร้างวิชาการอันได้แก่การหาความรู้ให้กับตัวอาจารย์เอง งานบริหารและธุรการเป็นอันดับสาม งานวิจัยและเขียนตำราเป็นอันดับสี่ ส่วนงานที่เกี่ยวกับนิสิตทั้งการให้คำปรึกษาและงานกิจการนิสิตนั้น อาจารย์ให้เวลาและทำน้อยที่สุด¹⁰

มหาวิทยาลัยอื่น เช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อาจารย์ส่วนมากก็เห็นว่างานสอนมีความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง ส่วนอันดับสองมีอยู่ 2 งาน คืองานวิจัยและการเป็นที่ปรึกษานิสิต ในขณะที่อันดับ 4 และ 5 เป็นการเขียนตำราและการบริหารตามลำดับ¹¹

จากข้อมูลหลัก ๆ ดังกล่าวมานี้ และแม้จะศึกษามหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยอื่นอีกก็คงจะปรากฏในทำนองเดียวกันว่าในกระบวนงาน หรือภารกิจหลักของอาจารย์นั้น งานสอนเป็นภาระกิจที่ทำมากที่สุด และมีความสำคัญมากที่สุด ส่วนงานด้านอื่น ๆ นั้นก็มีความสำคัญเช่นกันแต่จะมีความสำคัญรองลงไป ทั้งนี้พอจะสรุปเป็นเค้าโครงง่าย ๆ ได้ดังนี้

- ก. งานหลัก : การสอนในสถาบัน
- ข. งานรอง : การให้คำปรึกษานิสิต วิจัย เขียนตำรา บทความ
- ค. งานเสริม : งานธุรการ งานกรรมการ และงานเพิ่มพูนความรู้
- ง. งานอื่น ๆ : การให้บริการชุมชน ส่งเสริมศิลปและวัฒนธรรม ฯลฯ

การจัดกลุ่มดังกล่าวเป็นการจัดเพื่อความเข้าใจและความสะดวกในการอภิปรายเป็นสำคัญ ไม่มีความประสงค์จะจัดอันดับงาน แต่โดยทั่วไปแล้ว ก็มักจะนิยมกัน

อย่างที่ร่า^๕ ในระยะหลังๆ ในบางสถาบันเริ่มให้ความสำคัญแก่งานวิจัยมากขึ้น เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น

แต่ไม่ว่าจะแบ่งงานออกไปในลักษณะใดก็ตาม แต่ละงานที่มีส่วนเสริมซึ่งกันและกันอยู่อย่างมาก เช่น การให้คำปรึกษา หรือการวิจัยก็จะช่วยเสริมการสอนให้ดีขึ้น งานสอนที่ดีก็จะช่วยให้การวิจัยและการเขียนตำราเพิ่มขึ้น โดยเหตุนี้ การพัฒนาการเรียนการสอนจึงมีขอบเขตที่สำคัญ 2 ลักษณะ คือ

1. การพัฒนาการสอนโดยตรง และ
2. การพัฒนาองค์ประกอบอื่นๆ

การสอนและขอบเขตของการพัฒนา

การสอนเป็นกระบวนการที่ผู้สอนจัดขึ้นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในตัวผู้เรียน การสอนจึงเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับองค์ประกอบหลายๆ อย่าง ในการศึกษาของนิสิตบัณฑิตศึกษา ภาควิชาวิจัยการศึกษา ปรากฏว่า ตัวประกอบของประสิทธิภาพของการสอนในแต่ละสาขามีที่ร่วมกันอยู่ด้วยปรากฏในตารางดังต่อไปนี้^{๕ 1๒}

ตัวประกอบของประสิทธิภาพของการสอน	สาขาวิชา			
	สังคมศาสตร์	มนุษยศาสตร์	วิทยาศาสตร์กายภาพ	วิทยาศาสตร์ชีวภาพ
1. วิธีการสอนทักษะการสอน	✓	✓	✓	✓
2. ลักษณะอาจารย์	✓	✓	✓	✓
3. สัมพันธภาพ	✓	-	-	✓
4. อุปกรณ์และการใช้	-	✓	✓	✓
5. การวัดผล	✓	-	-	✓
6. ทักษะคติของอาจารย์ต่อวิชาและต่อนิสิต	✓	✓	✓	✓
7. ตำรา	-	✓	-	-

จะเห็นได้ว่าวิธีการสอนซึ่งรวมทั้งทักษะการสอนและบรรยากาศในการสอน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการสอนที่มีประสิทธิภาพทุกสาขาวิชา เช่นเดียวกับลักษณะของผู้สอน อันได้แก่ ลักษณะท่าทาง ความสนใจ ความจริงใจ ความเป็นผู้นำ มีความรู้ อยู่เสมอ นอกไปจากนั้น ทักษะของผู้สอนต่อวิชาที่สอนและต่อนิสิตก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญเช่นกัน

การศึกษาวิจัยในต่างประเทศก็ปรากฏเช่นเดียวกัน ดังข้อค้นพบของ Wotruba Wright ที่กล่าวถึงตัวแปรของประสิทธิภาพการสอน 9 ประการคือ¹⁸

1. เป็นผู้มีความรู้ในเนื้อหาวิชาอย่างกว้างๆ ถูกต้องแม่นยำ ทันสมัย
2. เข้าใจให้นิสิตใช้ความคิด เพื่อตัวของเขาเอง
3. เป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นในเนื้อหาวิชาที่สอน
4. ส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในหมู่นิสิต
5. อธิบายเนื้อหาวิชา ทฤษฎีเป็นนามธรรมได้อย่างชัดเจน
6. สนับสนุนเพื่อให้นิสิตคิด โดยการยกตัวอย่างเปรียบเทียบ
7. มีความยุติธรรมในการประเมินผล
8. ช่วยเหลือนิสิตไม่ว่าในชั้นเรียนหรือนอกชั้นเรียน
9. มีชีวิตชีวาและสนุกสนานในการสอน

โดยเหตุนี้เราจึงอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาการสอนนั้นควรคำนึงถึงองค์ประกอบหลัก ๆ 3 ประการคือ

ก. ทักษะของผู้สอน

ในการเรียนการสอนนั้นทักษะของผู้สอนมีความสำคัญอย่างมาก ถ้าทักษะของผู้สอนที่ทั้งต่อวิชาที่สอน ต่อนิสิต และต่อวิชาชีพการเป็นอาจารย์แล้ว การเรียนการสอนก็จะดำเนินไปได้ด้วยดี

การส่งเสริมทักษะในการสอนหรือวิชาชีพสอนนั้นมักจะครอบคลุมในเรื่องทักษะและค่านิยม โดยทั่วไปของผู้สอน การอภิปรายถกเถียง และสัมมนาเกี่ยวข้องกับ

บทบาทและความสำคัญของอาชีพสอนในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ ความมุ่งหวังความตั้งใจ และอุดมคติของผู้สอน ทั้งนี้รวมไปถึงคุณธรรมและจริยธรรมในวิชาชีพสอนด้วย

ข. บุคลิกลักษณะของผู้สอน

ควบคู่ไปกับทัศนคติก็คือ บุคลิกภาพ จริงอยู่แม้บุคลิกภาพเป็นสิ่งที่ติดตัวเปลี่ยนแปลงได้ยาก แต่ในทางปฏิบัติแล้วเราอาจปรับปรุงบุคลิกของเราให้ดีขึ้นได้

บุคลิกที่อาจจะปรับปรุงและพัฒนาขึ้นได้ ก็คือความกระตือรือร้น มีมนุษยสัมพันธ์ มีความเป็นกันเอง เห็นอกเห็นใจ มีความยุติธรรม ในขณะเดียวกันก็มีความทันสมัย ไขว่คว้าหาความรู้อยู่เสมอรวมทั้งกิริยา และท่าทางด้วย ถ้าเป็นไปได้

บุคลิกเหล่านี้เป็นสิ่งที่ปรับปรุงและพัฒนาได้ ถ้าผู้สอนมีการประเมินผลของตัวเอง ทำความเข้าใจและมีความตั้งใจ เข้าร่วมในกิจกรรมและกลุ่มสัมพันธ์ต่างๆ

ค. กระบวนการสอน

กระบวนการสอนเป็นเป้าหมายที่สำคัญในการพัฒนา เพราะเป็นทักษะที่จำเป็นและสำคัญในการสอน และเป็นจุดอ่อนที่ผู้สอนในระดับอุดมศึกษาซึ่งขาดอยู่มาก

เนื้อหาสำคัญของกระบวนการสอนก็คือวิธีสอนแบบต่างๆ นอกจากนี้ยังคลุมถึง การวางแผนการสอนและการประเมินผล จิตวิทยาการสอน รวมถึงการใช้อุปกรณ์ต่างๆ

การพัฒนาในเรื่องของกระบวนการนี้ ครอบคลุมถึงเนื้อหาที่หลักวิชาแต่ในขณะเดียวกันก็ควรจะได้มีการฝึกฝนและทดลองปฏิบัติ จนสามารถใช้ได้อย่างมั่นใจด้วย

ขอบเขตของการพัฒนาคำอื่น ๆ

คงที่ได้กล่าวมาแต่ต้นแล้วว่า ภาระหน้าที่ของอาจารย์นั้นไม่ได้จำกัดอยู่แต่เพียงเรื่องการสอนเท่านั้น แต่ยังมีภารกิจอื่นๆ ด้วย และภารกิจต่างๆ ก็มีความสัมพันธ์ต่อกัน ในการพัฒนาการสอนนั้นจึงมักจะพัฒนาคำอื่น ๆ ควบคู่ไปด้วย ซึ่งประกอบด้วย

ก. เทคนิคและกระบวนการในการวิจัย

บทบาททางการวิจัยนี้เป็นบทบาทใหม่และเป็นบทบาทที่มีความสำคัญมากขึ้น ผู้สอนในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาของไทย ยังไม่คุ้นเคยกับบทบาทนี้มากนัก เพราะเคยแต่รับความรู้เบ็ดเสร็จจากต่างประเทศ การศึกษาอบรมที่เคยได้รับมาก็ไม่ได้เน้นการวิจัยอย่างมากเพียงพอ การพัฒนาทางด้านเทคนิคและวิธีการวิจัยจะช่วยให้อาจารย์สามารถสร้างความรู้ขึ้นในประเทศและมีผลโดยตรงต่อการสอนอย่างมากด้วย

ข. ทักษะในการเขียนตำราและบทความทางวิชาการ

บทบาทใหม่ของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาอีกประการหนึ่งคือ การเขียนตำราและบทความ เสียงเรียกร้องต้องการของผู้เรียน ความจำเป็นในการส่งเสริมวิชาการในประเทศ และความก้าวหน้าส่วนตัวของผู้สอน บังคับให้ผู้สอนในสถาบันอุดมศึกษาต้องมุ่งไปที่การเขียนตำราและบทความกันมากขึ้น แต่อาจารย์ส่วนใหญ่ไม่ค่อยคุ้นเคยกับทักษะทำนองนี้ จึงมีความจำเป็นจะต้องส่งเสริมและพัฒนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ค. ทักษะทางการบริหารและงานธุรการ

งานของอาจารย์ไม่หยุดเพียงแต่การสอน แต่อาจารย์แต่ละคนมักจะมีบทบาทในด้านบริหารและธุรการอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ การจัดประสบการณ์และกิจกรรมให้อาจารย์ได้พัฒนาทักษะและวิธีการในบริหารจึงเป็นสิ่งที่น่าจะได้จัดขึ้น

ง. งานกรรมการและกระบวนการกลุ่ม

ผู้สอนในระดับอุดมศึกษาทุกคนหนีไม่พ้นที่จะต้องมีส่วนร่วมในการเป็นกรรมการอย่างหนึ่งอย่างใดของวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยเสมอ บางคนอาจจะเป็นมากจนทำให้งานบกพร่องไปก็มี แม้ในการสอนหรือการเตรียมการสอนหลายสถาบันก็ดำเนินการในรูปคณะกรรมการ ลักษณะของคณะกรรมการจึงเป็นลักษณะเด่นและลักษณะประจำของการทำงานในสถาบันอุดมศึกษา

งานกรรมการและกระบวนการกลุ่มนั้นเป็นของกลุ่มกัน ผู้ที่จะทำงานในรูปแบบของคณะกรรมการได้ดีจำเป็นจะต้องมีความเข้าใจในเรื่องของกระบวนการกลุ่มดีพอในการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาก็มีลักษณะเป็นกลุ่มอยู่ในตัวแล้ว การพัฒนาความเข้าใจและความสามารถในงานคณะกรรมการและกระบวนการกลุ่มจึงเป็นเรื่องสำคัญและช่วยสนับสนุนการทำงานของอาจารย์เป็นอย่างมาก

จ: การให้คำปรึกษานิสิต

แต่เดิมการเรียนการสอนเป็นระบบจำนวนปี นิสิต นักศึกษา ก็เรียนไปตามรายวิชาที่ได้จัดไว้ ปัญหาการให้คำปรึกษาจึงไม่เกิดขึ้น แต่เมื่อสถาบันอุดมศึกษาหันมาใช้ระบบหน่วยกิต ประกอบกับความซับซ้อนในสังคมมีมากขึ้น และมีปัญหาของผู้เรียน การให้คำปรึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นมากขึ้น การส่งเสริมความสามารถของคณาจารย์ในด้านนี้จึงเป็นสิ่งที่ควรจะได้จัดทำขึ้น

แนวทางในการพัฒนาการสอน

การเตรียมผู้สอนระดับอุดมศึกษา

ในอดีตและแม้ในบางกลุ่มในปัจจุบันเชื่อว่าการได้ปริญญาชั้นสูงในสาขาใดสาขาหนึ่งแล้วจะเป็นประกาศนียบัตรที่จะสอนในวิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัยได้ทันที (Ph. D. is a license to teach)¹⁴ โดยเหตุนี้ผู้สอนในสถาบันอุดมศึกษาจึงมักจะเลือกเอาได้ปริญญาสูงไว้ก่อน ความเชื่อนี้เป็นสิ่งที่เหมาะสมแต่ไม่สมบูรณ์เพียงพอในปัจจุบันด้วยเหตุผลบางประการคือ

ประการแรก การที่จะผลิตคนให้ได้ปริญญาเอกไม่ใช่ของที่ทำได้ง่ายๆ เสมอไปและเป็นการลงทุนที่แพงโดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนาโดยทั่วไป แม้ในสหรัฐอเมริกาเองก็เคยพบปัญหานี้มาก่อนเช่นกัน¹⁵

ประการที่สอง ปริญญาเอกหรือปริญญา Ph. D นั้นไม่ใช่ปริญญาเพื่อการสอนแต่เป็นปริญญาเพื่อการวิจัยเป็นหลักใหญ่ ความชำนาญของผู้จบปริญญาเอกจึงเป็นความชำนาญในการวิจัย เป็นการหา บุกเบิกความรู้ใหม่ ยิ่งกว่าการเผยแพร่หรือการสอน

ประการที่สาม มีปรากฏการณ์ชัดเจนว่าผู้ที่จบปริญญาเอกนั้นไร้เดียงสาต่อการสอน ดำเนินการสอนไปตามที่เคยเรียนมา และตามแบบอย่างในระดับบัณฑิตศึกษา ต้องใช้เวลามากกว่าจะเรียนรู้กระบวนการสอนที่เหมาะสม¹⁶

โดยเหตุนี้การเตรียมผู้สอนในระดับอุดมศึกษาจึงได้รับความสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะประเทศที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการสอนในระดับนี้ เช่น สหรัฐอเมริกาได้มีโครงการต่าง ๆ มากมายเพื่อเตรียมผู้สอนระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพ โครงการที่มีการปฏิบัติกันมากคือ

ก. การเป็นผู้ช่วยสอน

วิธีการหนึ่งในการเตรียมผู้สอนในระดับอุดมศึกษาก็คือ การให้เป็นผู้ช่วยสอน (Teaching Assistant) โดยจัดนิสิตบัณฑิตศึกษาโดยเฉพาะในระดับปริญญาเอกที่จะจบออกไปสอนในสถาบันอุดมศึกษาให้เป็นผู้ช่วยสอน อาจารย์ประจำที่ดำเนินการสอนอยู่แล้ว โดยอาจารย์ประจำท่านนั้นจะให้นิสิตผู้ช่วยสอนเตรียมการสอน ดำเนินการสอนบางส่วน และช่วยตรวจงานหรือให้คำปรึกษานิสิตด้วยพร้อมกัน

วิธีการนี้ได้รับการปฏิบัติกันมากในสหรัฐอเมริกา และร่วมมีปฏิบัติกันบ้างแล้วในประเทศไทยแต่เป้าหมายของโครงการมักจะค่อนข้างไปทางช่วยเหลือทางทุนทรัพย์กับนิสิตมากกว่าฝึกการสอนอย่างแท้จริงและผู้รับทุนมักสนใจการเรียนของตนเองมากกว่าการสอน

ข. เพิ่มวิชาการสอนระดับอุดมศึกษาในหลักสูตร

การเป็นผู้สอนหรือให้มีการฝึกสอนประกอบตั้งกล่าวมาแต่ต้นนั้น บางครั้งมีปัญหาเพราะจัดให้ได้กับคนจำนวนน้อยและใช้เวลามากเกินไป ทางออกที่เหมาะสมอีกทางหนึ่งคือ การจัดให้นิสิตปริญญาโท ปริญญาเอก ได้เรียนวิชาทางการศึกษาเพิ่มขึ้นอีก 1-2 วิชา ส่วนใหญ่เป็นวิชาทางจิตวิทยาการสอน ในกรณีที่สถาบันนั้นมีภาควิชา

อุดมศึกษาก็จะมีวิชาทำนอง "การสอนระดับอุดมศึกษา" สัมมนาการสอนในระดับอุดมศึกษา (Seminar in College Teaching) ให้ผู้ที่ต้องการจะเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยได้ลงทะเลียนเรียน

สำหรับประเทศไทยเอง ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก็มีภาควิชาอุดมศึกษา และมีวิชา Seminar in College Teaching เช่นกัน แต่ยังไม่เป็นที่รู้จักกันมากนักในหมู่นิสิตบัณฑิตศึกษา

ค. ปรินญาเอกทางการสอน

แนวทางนี้ได้มีการคิดริเริ่มและดำเนินการกันในหลายมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาเป็นปรินญาที่อยู่ระหว่างปรินญาโทและปรินญาเอก มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างผู้สอนในระดับอุดมศึกษา โดยเฉพาะไม่เน้นการวิจัย เมื่อจบแล้วจะได้ปรินญา The Doctor of Arts (D.A.) จุดมุ่งหมายของปรินญานี้กล่าวไว้ชัดเจนว่า "improving the training of people who wish to teach but do not plan to do research"¹⁷ หลักใหญ่ของโปรแกรมนี้ นอกจากการเรียนรู้เนื้อหาอย่างดีแล้วยังมีการฝึกงานการสอนแทนการทำวิทยานิพนธ์ (Dissertation)

โปรแกรมนี้แม้จะสนใจและตรงกับจุดมุ่งหมายแต่ผู้เรียนก็มักจะให้ความสนใจกับโปรแกรมปรกติทำวิทยานิพนธ์มากกว่า¹⁸ แล้วหันไปลงทะเลียนเรียนวิชาทางการศึกษาเพิ่มเติมหรือฝึกงานเพิ่มเติม

ในประเทศไทยได้เคยมีโครงการที่จะเปิดสอนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงหลังปรินญาโททางด้านการเรียนการสอนของภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ ซึ่งเทียบเท่ากับวุฒิ Ed.S ของสหรัฐแต่ยังไม่ได้ดำเนินการอย่างจริงจัง

ง. การเปิดสอนสาขาวิชาอุดมศึกษา

ในปัจจุบันมหาวิทยาลัยหลายแห่งในสหรัฐอเมริกาและจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เปิดสอนสาขาวิชาอุดมศึกษาในระดับปรินญาโท และปรินญาเอก เพื่อการศึกษา ค้นคว้าวิจัย และฝึกสอนอบรมทางด้านการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา เป็นโครง

การดำเนินการศึกษาโดยเฉพาะ¹⁹ เพื่อจัดเสริมให้กับผู้ที่มีพื้นฐานทางวิชาการสาขาต่าง ๆ อยู่แล้วให้ได้มีความรู้ความเข้าใจทางการอุดมศึกษาดีขึ้น การเปิดสอนสาขาวิชาอุดมศึกษานี้จะช่วยให้มีความรู้ความเข้าใจทางการเรียนการสอน และกิจกรรมด้านอื่น ๆ ของการศึกษาระดับอุดม กว้างขวางและเป็นประโยชน์แก่การดำเนินงานในระดับอุดมศึกษา มากขึ้น

การพัฒนาคณาจารย์

การพัฒนาคณาจารย์เป็นแนวทางการพัฒนาการสอนระหว่างปฏิบัติการ (In-service Training) มีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติงานอยู่แล้วได้มีโอกาสเพิ่มพูนความรู้ ทักษะและการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ให้ดีและมีประสิทธิภาพมากขึ้นในการพัฒนาคณาจารย์ ด้านการเรียนการสอนนี้อาจแยกพิจารณาได้เป็น 3 ประเด็นหลักคือ

ก. การสำรวจสภาพความต้องการ

การพัฒนาคณาจารย์ที่เหมาะสมและมีคุณค่านั้น จะต้องตรงกับความต้องการของคณาจารย์และสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของสถาบัน และสนองความจำเป็นในสังคมด้วยพร้อมกันไป โดยเหตุนี้เมื่อเริ่มต้นการพัฒนาคณาจารย์จึงควรจะพิจารณาสภาพของสังคมและจุดมุ่งหมายของสถาบันให้ชัดเจนก่อน ว่าสังคมมีความพร้อมและมีความต้องการมากน้อยเพียงใด เช่น การใช้เครื่องมือที่มีราคาแพง อุปกรณ์ที่ยากแก่การดูแลรักษา และลำบากในการใช้ เป็นต้น

แต่สิ่งที่สำคัญมากก็คือความต้องการของผู้สอน ว่าผู้สอนมีความต้องการเรื่องอะไร ด้านใดมากน้อยเพียงใด เป็นต้น วิธีการหลัก ๆ ที่อาจใช้ในการสำรวจสภาพความต้องการก็คือ

1. จัดทำเป็นแบบสอบถาม ถามปัญหาในการเรียนการสอนและความต้องการด้านการเรียนการสอน

2. จัดประชุมสัมมนาให้อาจารย์แสดงความคิดเห็น แล้วรวบรวมความเห็น และปัญหาต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน
3. พுகุย สนทนา และสังเกต หรือบันทึกไว้เพื่อสรุปรวมแล้วทำการ ดำเนินงานในภายหลัง
4. พิจารณาจากการแสดงออกของอาจารย์ในการเขียน การพูด หรือในวง สนทนาว่ามีแนวโน้มไปในทางใด
5. คุุปฏิบัติการของผู้เรียนต่อการสอนของอาจารย์หรือต่อสภาพการเรียน การ สอนโดยทั่วไป
6. ตั้งคณะกรรมการซึ่งเป็นตัวแทนของอาจารย์เป็นส่วนรวม เมื่อได้ความต้องการของคณาจารย์แล้วจึงจะนำข้อมูลเหล่านั้นมาพิจารณาคำ- เนินงานด้านการพัฒนาการเรียนการสอนต่อไป

ข. เทคนิคการพัฒนาโดยตรง

การพัฒนาโดยตรงหมายถึงกิจกรรมและการดำเนินงานที่ผู้รับผิดชอบในการ พัฒนาคณาจารย์ ได้จัดขึ้นเพื่อส่งผลโดยตรงต่อการเรียนการสอน หรือการทำงานของ อาจารย์และอาจารย์มีส่วนร่วมโดยตรงเช่นกัน เทคนิคเหล่านี้อาจประมวลเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้คือ

1. การประชุมปฏิบัติการ เป็นเทคนิคและกิจกรรมหลัก²⁰ ของการพัฒนา การสอน การประชุมปฏิบัติการ (Work-shop) นี้มีลักษณะที่สำคัญคือ มีผู้นำการประชุมและสมาชิกที่เข้าประชุมมีบทบาทในการลงมือปฏิบัติการหรือทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง การประชุมจะเป็นระยะสั้น ระยะยาว ในสถาบัน นอกสถาบัน แล้วแต่ ความเหมาะสมของเรื่อง กลุ่มผู้เข้าประชุม คณะวิทยากรและข้อจำกัดอื่น ๆ
2. การประชุมอภิปราย การอภิปรายเป็นกิจกรรมหลักของสถาบันอุดม- ศึกษา และเป็นกิจกรรมที่ผู้สอนทุกคนสนใจและคุ้นเคย การอภิปรายมีความสำคัญใน การพัฒนาการสอนเพราะมีความเชื่อว่า การที่ผู้สอนได้อภิปรายกันอย่างจริงจังและลึกซึ้ง

(In-depth Discussion) นั้นจะนำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และหรือมีความมั่นใจในการสอนของตนเองยิ่งขึ้น²¹ การอภิปรายในที่นี้ถือว่าผู้เข้าประชุม คือ อาจารย์ผู้สอนเป็นผู้มีประสบการณ์อยู่แล้ว แต่ถ้าได้ผู้มีพื้นฐานความรู้ที่นำมาอภิปรายและเปิดโอกาสให้อาจารย์ได้เตรียมตัวมาก่อนด้วยก็จะทำให้การอภิปรายได้ผลยิ่งขึ้น รูปแบบของการอภิปรายนี้จะเรียกว่า Seminar, Conference, Group Discussion ฯลฯ ก็แล้วแต่

3. การให้คำปรึกษา (Consultation) หรือการให้ข้อติชม (Feedback) รวมทั้งการให้การรักษาโรคสอน (Clinic to the Improvement of Teaching) นี้ถือว่าอาจารย์ยังขาดความรู้ หรือรู้ไม่ชัด หรืออาจจะรู้ผิด ในเรื่องของการสอน การพัฒนา จะต้องให้คำปรึกษาให้ข้อติชม และช่วยแก้ไขในบางเรื่องให้ เทคนิคนี้จะต้องใช้อย่างแนบเนียน ไม่ให้อาจารย์รู้สึกว่าตนเองมีปัญหา แต่เป็นการช่วยให้ทำดีขึ้นไปกว่าที่เป็นอยู่ และควรเป็นไปโดยสมัครใจ²² กิจกรรมประเภทนี้ก็มีแบบฝึกหัดให้อาจารย์ทดสอบ ฝึกการสอนโดยใช้ Video-tape หรือมีผู้สังเกตการส่วนช่วยเป็นต้น

4. การเผยแพร่ข่าวสาร กิจกรรมนี้ถือว่าความรู้นำไปสู่ความเข้าใจ ความเข้าใจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง การให้ข่าวสารความรู้ในเรื่องของการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษากับอาจารย์จึงจะช่วยให้อาจารย์เข้าใจในการเรียน การสอนดีขึ้น ซึ่งอาจจัดทำเป็นคู่มือแผ่นปลิว เอกสารข่าว จุลสาร ฯลฯ ก็ได้

5. การจัดทำอุปกรณ์การสอน เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ส่งผลโดยตรงต่อการสอน และต่อตัวอาจารย์ อุปกรณ์การสอนในที่นี้รวมทั้งอุปกรณ์ประเภท Hardwares และ Softwares พร้อมกันไป แต่อุปกรณ์ที่จัดให้กับอาจารย์นั้นจะต้องใช้จ่าย สะดวก ไม่ซับซ้อนเกินไป ถ้าซับซ้อนมากจะต้องมีคณคอยบริการให้

6. การให้ความสำคัญความชอบ การพัฒนาการสอนที่มีคุณค่าจะต้องติดตามด้วยระบบการให้ความสำคัญความชอบที่เหมาะสมด้วย อาจารย์ที่สอนดี สอนอย่างตั้งใจ เสียสละ และให้เวลาเพื่อผู้เรียน ควรได้รับความดีความชอบพิเศษกว่าคนที่สอนธรรมดา พอพัน ๆ

ไปวันหนึ่งเท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติก็ทำได้ยาก เพราะการประเมินผลการสอนนั้น ไม่สู้ชัดเจนนัก แต่ในปัจจุบันก็มีหลายสถาบันเริ่มดำเนินการอย่างจริงจังยิ่งขึ้นแล้ว

ก. เทคนิคการพัฒนาโดยอ้อม

เทคนิคการพัฒนาโดยอ้อมนี้เป็นกิจกรรมที่ไม่ส่งผลโดยตรงต่อการสอนแต่จะส่งผลโดยอ้อมคือทำให้การพัฒนาการสอนดำเนินไปได้ เทคนิคต่างๆ ประกอบด้วย

1. ผู้บริหารเป็นผู้สนใจในทางวิชาการ โดยเฉพาะการเรียนการสอน ถ้าผู้บริหารเป็นนักวิชาการ สนใจการสอน อาจารย์ก็จะมีแนวโน้มสนใจตามไปด้วย
2. ย้ำและเน้นในเรื่องการสอนอยู่เสมอ อาจารย์และผู้บริหารควรย้ำ และเน้นในเรื่องของความสัมพันธ์ของการสอนอยู่เป็นประจำ
3. ยกย่องชมเชย และสนทนาในเรื่องของการสอน และการพัฒนาการสอนเพื่อให้ทุกคนเห็นว่าเรื่องของการสอนสำคัญ
4. จัดสภาพแวดล้อมให้เป็นวิชาการ มีหนังสือมีข่าวคราว มีรายงานความก้าวหน้าทางวิชาการ มีผลงานการสอนดีเด่น แจก ตีตประกาศ เสนอให้อาจารย์ทราบอยู่เป็นประจำ
5. ประกาศเกียรติคุณอาจารย์ที่ดีเด่นประจำปี ด้วยการยกย่องชมเชย มอบรางวัล หรือเชิญบุคคลสำคัญมามอบของที่ระลึก เพื่อให้อาจารย์ภูมิใจในความสำเร็จในการสนทนาของตน
6. บริการความสะดวกด้านต่างๆ ให้กับอาจารย์อย่างแท้จริงเช่น การพิมพ์เอกสาร การติดต่อ การใช้บริการอุปกรณ์ต่างๆ
7. จัดหาหรือแนะนำอาจารย์ให้ได้มีโอกาสไปเยี่ยมเยียนสถาบันอื่น ๆ เพื่อพบปะแลกเปลี่ยนความเห็นกัน
8. เปิดโอกาสให้อาจารย์ได้มีเวลาพัก หรือลดชั่วโมงสอนให้น้อยลง เพื่อให้อาจารย์ได้ไปเตรียมตัวสอน ฟันหรือความรู้เพิ่มเติม

9. มีการเปลี่ยนแปลงงาน เปลี่ยนวิชาสอน เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ เปลี่ยนความสนใจบ้างแต่ไม่ควรบ่อยจนเกินไป เพราะจะทำให้ความเชี่ยวชาญเฉพาะขาดหายไป

เทคนิคโดยอ้อมนี้ ก็คือ การจัดสภาพและบรรยากาศให้เอื้อต่อการสอนและการพัฒนาการสอนอย่างแท้จริง

บทบาทของคณาจารย์และสถาบัน

ก. บทบาทของคณาจารย์

คณาจารย์มีบทบาทอย่างสำคัญในการสอนและการพัฒนาการสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษานั้น ผู้สอนมีเสรีภาพทางวิชาการสูงที่จะดำเนินการสอนไปโดยอิสระตามหลักวิชาและวิชาการที่อาจารย์ได้เรียนมา อาจารย์จึงมีความรับผิดชอบอย่างมาก แต่อาจารย์โดยทั่วไปมักจะให้ความสนใจต่อการสอนน้อย เพราะคิดว่าจะสอนอย่างไรก็ได้ และมักจะให้ความสนใจกับการพัฒนาตนเองมากกว่า ดังคำกล่าวของอาจารย์ชาวอเมริกันท่านหนึ่งว่า “คณาจารย์ในปัจจุบันเมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อนอาจารย์เมื่อสิบกว่าปีก่อน อาจารย์ในปัจจุบันมองว่าสถาบันนั้นเป็นที่ที่อาจารย์จะหาความรู้เพื่อสนองความต้องการของตนเอง และเพื่อความก้าวหน้าในวิชาชีพของตนมากกว่า เป็นที่ที่จะส่งเสริมความก้าวหน้าของนิสิตนักศึกษา”

โดยเหตุนี้อาจารย์จึงควรจะได้ส่งเสริมความก้าวหน้าของนิสิต โดยการพัฒนาการสอนควบคู่ไปกับความก้าวหน้าของวิชาการส่วนตัว เพราะทั้งความก้าวหน้าส่วนตัวและการพัฒนาการสอนนั้นเป็นของควบคู่ไป เมื่ออาจารย์มีความก้าวหน้าของวิชาการสูง เป็นที่ยกย่องของคนทั่วไป ผู้เรียนก็จะเรียนด้วยความพอใจ และภูมิใจ ถ้าผู้สอน สอนอย่างเต็มใจและให้กำลังใจก็จะทำให้ผู้เรียน เรียนอย่างที่มีชีวิตชีวาและได้ผลเต็มที่

ความสนใจ ร่วมมือ ในการพัฒนาการสอนของคณาจารย์นั้น เริ่มแต่อาจารย์เห็นความสำคัญด้วยตนเอง เสนอความเห็นและความต้องการให้กับผู้บริหารหรือผู้รับผิดชอบ

ชอบดำเนินการ เมื่อกิจกรรมหรือมีการดำเนินงานแล้วอาจารย์ควรร่วมมือด้วยอย่างดี เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปด้วยดี และเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมแต่ละเรื่องแล้ว ควรร่วมกัน ประเมินผล เพื่อหาข้อบกพร่องและข้อเสนอแนะเพื่อการจัดที่ครั้งต่อไป

บทบาทของสถาบัน

สถาบันโดยเฉพาะผู้บริหาร นอกจากจะสนับสนุนด้วยการส่งเสริมบรรยากาศของการเรียนการสอนทั้งกล่าวมาข้างแล้ว ยังอาจดำเนินการได้ในรูปแบบต่างๆ กันคือ

1. มอบหมายบุคคลใดบุคคลหนึ่งให้รับผิดชอบ ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานในเรื่องของการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนดำเนินไปอย่างดีและมีประสิทธิภาพ สถาบันควรมอบหมายให้คนที่สนใจ และเห็นความสำคัญของการสอนรับผิดชอบดำเนินการเฉพาะไป

2. จัดตั้งเป็นคณะกรรมการดำเนินงาน การจัดตั้งเป็นคณะกรรมการจะช่วยให้การดำเนินงานมีขอบเขตกว้างขวางขึ้น การมีคณะกรรมการจะทำให้รู้ความต้องการของคณาจารย์มากขึ้นและทำให้การทำงานรอบคอบขึ้น

3. จัดตั้งเป็นหน่วยงานเฉพาะ หน่วยงานเฉพาะนี้เป็นความพยายามใหม่ที่ให้การพัฒนาการเรียนการสอนมีลักษณะเด่นเป็นเอกเทศและดำเนินงานได้ตรงตามความต้องการมากขึ้นและมักเรียกชื่อแตกต่างกันออกไป เช่น หน่วยพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน เป็นต้น

4. จัดดำเนินการร่วมกับคณะครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ ในบางสถาบันที่มีคณะครุศาสตร์ หรือศึกษาศาสตร์ มักจะใช้วิธีการทำงานร่วมกัน โดยมีคณะกรรมการกลางของมหาวิทยาลัยดำเนินการร่วมกัน โดยเฉพาะดำเนินการร่วมกับภาควิชาอุดมศึกษา ภาควิชาจิตวิทยาการศึกษา และประเมินผลการศึกษา เป็นต้น

การพัฒนาการสอนที่มีคุณค่า

คณาจารย์เห็นคุณค่าด้วยตนเอง

การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนโดยเฉพาะในด้านของการเรียนการสอนนั้นจะดำเนินไปได้ด้วยดีและมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง ก็ต่อเมื่อเป็นกิจกรรมที่คณาจารย์เห็นคุณค่า

ด้วยตนเอง เห็นว่ากิจกรรมเหล่านี้จะเป็นประโยชน์และเอื้อต่อการทำงานของอาจารย์ ผู้บริหารมีหน้าที่โน้มน้าวชี้ให้เห็นความสำคัญและส่งเสริมให้อาจารย์ได้รู้จัก เข้าใจและ เห็นปัญหาด้วยตัวเอง การพัฒนาการสอนจะไม่มีคามหมายเลยถ้าทำด้วยการบังคับ เพราะ แม้จะบังคับให้อาจารย์ร่วมกิจกรรมได้ แต่อาจารย์จะไม่นำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติใช้ ถ้า อาจารย์ไม่เห็นคุณค่าด้วยตัวเอง

มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและประสานกัน

การพัฒนาการสอนจะมีคุณค่าสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องกัน กิจกรรมแต่ละอย่างมีการประสานสัมพันธ์กันไม่ใช่จัดเป็นยุค ๆ เป็นช่วง ๆ เพราะการสอนนั้นเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่หยุด การดำเนินงานในด้านนี้จึง ควรจะมีโครงการมีการวางแผน มีผู้รับผิดชอบ กำหนดเวลาและทำตารางเวลาให้แน่นอน

มีการดำเนินงานโดยกว้างขวาง

ปัญหาและความสนใจในการสอนของอาจารย์ นั้นมีแตกต่างกันออกไป กิจกรรมในการพัฒนาการสอน จึงควรมีหลายลักษณะหลาย ๆ อย่างแตกต่างกันออกไป เพื่อให้ตรงกับความต้องการแต่ละอย่างของอาจารย์ ในการจัดควรคำนึงว่ากิจกรรมนั้นควร เป็นไปเพื่ออาจารย์ทุกคน เพื่อวิชาการทุกสาขา เพื่อเวลาและโอกาสต่าง ๆ กัน

มีการประเมินผลทุกระยะ

ในการดำเนินงานไม่ว่าเรื่องใดก็ตาม ควรจะได้มีการประเมินผลทุกรายในการพัฒนาคนอาจารย์ก็เช่นเดียวกัน ควรจะได้มีการประเมินผลอยู่เสมอ เพื่อสำรวจงานที่ทำอยู่ และปรับปรุงให้ดีขึ้นทุกครั้ง ในการประเมินผลที่จะต้องมีการ ประเมินนั้นจะต้องมีการประเมินร่วมกันทุกฝ่าย ถึงจุดมุ่งหมายหลัก และประเมินผลอย่างตรงไปตรงมาตามหลักวิชา

สรุป

การเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษานั้นควรมีการปรับปรุงและพัฒนาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ความก้าวหน้าทางวิชาการ ความต้องการใหม่ ๆ ของผู้เรียน และความก้าวหน้าของวิชาการศึกษาอยู่เสมอ

ขอบเขตของการพัฒนานั้นควรเริ่มต้นที่การสอนเป็นหลักสำคัญก่อนหลังจากนั้นจึงขยายไปในเรื่องของการวิจัย การเขียนตำรา และการบริหารงานด้านอื่น ๆ แต่ทุกเรื่องก็จะมีส่วนสนับสนุนการเรียนการสอนไม่ว่าด้านใดด้านหนึ่งเสมอ ส่วนแนวทางการพัฒนานั้นครอบคลุมตั้งแต่การเตรียมอาจารย์ผู้สอนระดับอุดมศึกษา การพัฒนา ระหว่างสอน จนถึงการสร้างบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมเพื่อการสอน

การพัฒนาการสอนที่มีคุณค่านั้นจะต้องให้อาจารย์เห็นคุณค่าด้วยตนเอง มีกิจกรรมที่ต่อเนื่องกัน มีกิจกรรมที่กว้างขวางและมีการประเมินผลทุกระยะ

คำถามเพื่อการอภิปราย

1. ทำไมการสอนในระดับอุดมศึกษาซึ่งอาจารย์ผู้สอนก็มีคุณวุฒิและความรู้กันสูง ๆ แล้วจะต้องมีการพัฒนาด้านอื่นอีก
2. เป้าหมายของการพัฒนาการสอนควรเป็นไปเพื่ออะไร จงอภิปรายพร้อมแสดงเหตุผล
3. ขอบเขตของการสอนควรมีกว้างขวางมากน้อยเพียงใด
4. ในฐานะอาจารย์สอนท่านคิดว่าท่านมีบทบาทในการพัฒนาการสอนอย่างไรบ้าง
5. ถ้าท่านเป็นผู้บริหารท่านจะเริ่มต้นการพัฒนาในด้านใดก่อนเพราะเหตุใด
6. ทำไมการเรียนรู้ความเปลี่ยนแปลงของสังคมจึงมีความจำเป็นในการพัฒนาการสอน
7. ในกรณีที่อาจารย์มีความเชื่อมั่นว่าตนเองสอนดีแล้วไม่จำเป็นจะต้องพัฒนาอีกแล้ว ท่านจะทำอย่างไรกับกรณีนี้
8. ขอให้ท่านเสนอความเห็นจากประสบการณ์ของท่านว่า บรรยากาศที่เอื้อต่อการสอนมีอะไรบ้าง
9. มีผู้กล่าวว่า ภารกิจในด้านการสอนนั้น ถ้าจะทำให้ดีจริงๆ แล้วก็กินเวลาเกือบทั้งหมดแล้วท่านมีความเห็นอย่างไร

เชิงอรรถ

1. Eric Ashby, *Patterns of Universities in Non-European Society*. (London: University of London, 1961), p. 5
2. Paul L. Cressel, *College and University Curriculum* (Berkeley, California : McCutchan, 1972), p. 1
3. Jerry G. Gaff, *Toward Faculty Renewal* (San Francisco : Jossey-Bass, 1976), p. 47
4. *Ibid.* p. 49
5. ศู Winslow R. Hatch and Ann Bennet, *Effectiveness in Teaching* (Washington, D.C. : Office of Education, 1964).
6. ไพฑูรย์ สีนลาวรัตน์ “ข้อสังเกตเกี่ยวกับการพัฒนาคณาจารย์ในประเทศสหรัฐอเมริกา” *ข่าวสารหน่วยพัฒนาคณาจารย์ จุฬาฯ* ฉบับปฐมฤกษ์ 26 มีนาคม 2520 หน้า 13
7. Jone W. Gustad *Policies and Practices in Faculty Evaluation* (Washington, D.C. : American Council on Education), p. 7
8. *Ibid.*
9. สมชาย ทยานอง และชนิกา คีตปอนันต์ *รายงานการสำรวจและวิจัยลักษณะหน้าที่และปริมาณงานของอาจารย์ประจำ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* (กรุงเทพฯ : หน่วยงานวิจัยสถาบัน, ฝ่ายวางแผนและพัฒนา, จุฬาฯ 2519), หน้า 13
10. *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 22
11. สรสิทธิ์ วัชรโรทยาน และคณะ “ผลการศึกษาเรื่องปัญหาการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์” เอกสารประกอบการสัมมนาพัฒนาการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 27-30 พฤษภาคม 2522 ณ ศูนย์ ย้อย ข้าวโพก ข้าวฟ่าง ปากช่อง, หน้า 2
12. งานวิจัยนี้ศึกษาโดยนิติต 4 คน คือ จินตนา มาพวง (สังคมศาสตร์) ลัดดาวัลย์ ชมมณฑา (มนุษยศาสตร์) ชากา มั่นคง (วิทยาศาสตร์กายภาพ) และ จริยา สังคนิศา (วิทยาศาสตร์-

- ชีวภาพ) ตารางนี้คัดลอกมาจากบทสรุปงานวิจัยทั้งสิ้นของ อุทุมพร ทองอุไทย “โครงสร้างของประสิทธิภาพการสอน” ภาควิชาวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาฯ 2522 หน้า 22
13. T.R. Wotruba and P.L. Wright, “How to Develop a Teacher Rating Instrument” *Journal of Higher Education* XLVI (November-December, 1975) p. 645.
  14. Kenneth E. Eble *The Recognition and Evaluation of Teaching* (Washington, D.C. : American Association of University Professors, 1974), p. 3
  16. Joseph Axelron, *Graduate for Future College Teachers* (Washington, D.C. : American Council on Education, 1959) p. 6
  16. Willism h. Bergquist and Steven R. Phillips, *A Handbook for Faculty Development* (New York : the Council for the Advancement of Small Colleges, 1975), p. 29
  17. Kenneth E. Eble, *Career Development of the Effective College Teacher* (Washington, D.C. : American Association of University Professors, 1971), p. 29
  18. *Ibid*, p. 32
  19. *Ibid*, p. 33
  20. ผู้สนใจสาขาวิชาการอุดมศึกษาจะหาอ่านได้จาก ไพฑูริย์ สินสวรัตน์ “วิชาการอุดมศึกษา : ประสบการณ์การจักสอนในมหาวิทยาลัยสหรัฐ” วารสารครุศาสตร์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-สิงหาคม 2519
  21. Bergquist and Phillips, *A Handbook for Faculty Development* p. 237
  22. *Ibid*, p. 246
  23. ผู้สนใจในเรื่องข้อดีข้อเสียของการให้คำปรึกษา และกิจกรรมอื่นๆ ควรดู สมคิด แก้วสนธิ “ทัศนะเกี่ยวกับการพัฒนาคนอาจารย์” หน่วยพัฒนาคนอาจารย์ ฝ่ายวิชาการ จุฬา, 2522 (พิมพ์อักษรณ์)
  24. Ruth Eckert อ้างใน Eble. *Career Development*, p. 65

หนังสือที่อาจศึกษาเพิ่มเติม

ภาษาไทย

รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาระดับการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย 3-7 พฤศจิกายน 2518 ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ทบวงมหาวิทยาลัย 2518

รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการเรียนการสอนตามโครงการศึกษาค้นคว้าอิสระ
อบรม 18-24 พฤษภาคม 2521 ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิชญ์โลก ทบวงมหาวิทยาลัย 2522

เอกสารประกอบการประชุม การสัมมนาในระดับคณาจารย์ เรื่องปัญหาในการพัฒนาคณาจารย์และข้อเสนอนโยบายแก้ไข 16-18 พฤศจิกายน 2522, ณ สยามกันทรวิถีสโมสร ชลบุรี หน่วยพัฒนาคณาจารย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2522

ภาษาอังกฤษ

Axelron, Joseph. *Graduate Study for Future College Teachers*, Washington, D.C. : American Council on Education, 1954.

Bergquist, W.E. and Phillips, S.R. *A Handbook for Faculty Development*.

New York : The Council for the Advancement of Small Colleges, 1965.

Dressel, Paul L. and Delisle, Frances H. *Blueprint For Change : Doctoral Programs for College Teachers*. New York : The American College Testing Program, 1972.

Eble, Kenneth E. *Career Development of the Effective College Teacher*.

Washington, D.C. : American Association of University Professors, 1971.

Guff, Jerry G. *Toward Faculty Renewal*. San Francisco : Jossey-Bass, 1976.